

Осемнадесета Международна олимпиада по лингвистика

Вентспилс (Латвия), 19–23 юли 2021 г.

Задача за отборното състезание

Дадени са изречения на езика гарифуна. Повечето от тях са взети от два текста (*Garinagu* и *Áfaruwati méisturu luagu mua*).

- A. Aban háluahani, madein hamuti.
- B. Aban hariñagun tun uwala.
- C. Aban hayabuin súdara lun houdin aríahai hama, mahantiñu dari laruga, binafi ligía háluahani, abanti hadeiruni.
- D. Aban sunti wagía laru beya waganowa lugundun le ñeingiñela wadeirai wawiwandun lun houdin waguburigu óuchaha.
- E. Aban wayabuin lun gabarabaila wayabuin hauéi harutiñu lugundun le habuserun hayusuruniwa kei haidamuni.
- F. Abanya hawarun lun aban lumada, Fernando liña, aban lidin áluahai lumaya aban méisturu ñeingiñe tidan IDES, Elmer.
- G. Aluguruwatu muna to luagu buiti tebegi.
- H. Anhein ayawaha irahü, bíchigame duna lun.
- I. Ariengatina bun lun bichugunu lun.
- J. Ariengatiñu hayabuibala.
- K. ¿Átiri bafayeha tuagu dúnigu?
- L. Bimarugaru guríara achülüra yaroun Rubadan.
- M. Dan layánuhan numa sunwandan náunabuni.
- N. Dan le achülürubai ora [исп. *hora* ‘време, час’] lun wounahouniwa wayabuibai Yurumein giñe, anurarügütiwa ñein giñe tidan úrüwa guríara.
- O. Dan le hachülürun lidan fulasu le, hadeirunrügü limoto [исп. *moto* ‘мотоциклет’] labu likasku [исп. *casco* ‘каска’].
- P. Dan le tatihali nadagimeí aban laluguraha halaü, dábula.
- Q. Dan me liabin búguchi, aban townen búguchu.
- R. Darí numuti irahü le meiginbai uwi.
- S. Daríti tachülürun lúguchu aban tariñagun lunla madourunla chumagü le áfarubani.

- T. Gürüla ounli núhabu.
- U. ¿Halía barumuga?
- V. Hiláguatiñu tidan giñe aban guríara lugunduti le ban hañondogunu flúaru [англ. *flour* ‘брашно’] lun hadügun heigin umada hadüga durudia.
- W. Hou hamutu durudia tuguya aban houwegun hañibibaña ñi.
- X. Ibdieti ni woun kaba lan waluguraha.
- Y. Ibdieti tiri núguchu lun.
- Z. ¿Ka badügubai?
- AA. ¿Kaba badüga haruga?
- AB. ¿Kaba ayánuha buagu?
- AC. ¿Ka funa uagu láfarai! ladüga hísiyeti uadagimanu lun.
- AD. ¿Ka ichügun dúnigu to bun?
- AE. ¿Ka unba badügai?
- AF. Keiti mabuserun wama idamuniwama, ítara gubeiñadiwa lumagiñe wachülürun lidan fulaso lira, mabuseruntiwa lun idamunibadiwa; aban wayabuin úrúwa ñaunti wagei lun wachülürun yahoun.
- AG. Láhurudaguñai larüna lau abuidagülei le.
- AH. Lárigi aban wawoura wachari lidan sun fulaso le ñiwabai lun buga gabarala lañahowniwa ereba lun weigin.
- AI. Lárigiñe ladüguni aban tiabin lagütu aban tidin adumureha luma núguchi lun buga lafurenderun luádigimari flansu.
- AJ. Lárigiñe ladüguni lani práktika [исп. *práctica* ‘практика’] tidan IDES, aban híchugun adagimanu lun ñein tidan tayer [исп. *taller* ‘рабочилница’] lani flansu.
- AK. Lárigiñe lásurun ladüguni lani plan básiko [исп. *plan básico* ‘основен план’], aban lasagarun perito merkantil [исп. *perito mercantil* ‘счетоводител’]; lidinti adügai lani práktika [исп. *práctica* ‘практика’] tidan IDES.
- AL. Lidan lubei wachülürun lidan fulaso le giribai Indura, wahati ya wele afagai sungubei wadügüni lun gabarala wawanserun.
- AM. Lidan wachülürubai Rubadan ñeingiñe wayabuin yahaun dusu lidan gádürü hati.
- AN. Ligía máluahanhabani súdara, ladüga mabuseruntu lúguchu lun ladourun.
- AO. Mafeidira wamai wañeñe.
- AP. Marihin numutibu.

- AQ. Méisturu [исп. *maestro* ‘учител’] Marlon aban liabin Balisigiñe luagu gádürü irumu lau.
- AR. Míbediwa achülürutiñu yahoun.
- AS. Nariñahali wachülürun le hun yahoun lidon fulaso le giribai Indura.
- AT. Ñeingiñe aban matrikularüwala [исп. *matricular* ‘записвам се’] lun lebelurun kolehio [исп. *colegio* ‘гимназия’].
- AU. Ñeingiñe aban táwarun tun litiña, alugüdaun luagu doínhala dusu machülüngilila.
- AV. Ñeingiñe aban tiabin lúguchu Balisigiñe habu sun líbirigu tidan busu [исп. *bus* ‘автобус’] lun yahaun.
- AW. Ñeingiñe hísiyeti lun, labunugun; aniheinti aban fulasu luma ya Tres Konchas haña lun.
- AX. Ñeinti labunugua sagüti láfuridun kolehiogiñe [исп. *colegio* ‘гимназия’] raban weyu aban lidin abunugua ñein.
- AÜ. Nichuguba aban róupoutu bun lun basagarun gíbeti úduraü.
- AZ. Pero [исп. *pero* ‘но’] aniheinti aban chumagü, aban lerederun asigenaha luma luagu fulasu le darí lun ladurun larigeirugu.
- BA. Pero [исп. *pero* ‘но’] ligía hísiyeti uadagimanu lun, aban ladügun lani tayeri [исп. *taller* ‘работилница’] habiñe.
- BB. Sun le gábara lumuti ladügun lun labagaridun adüga lumuti.
- BC. Tidán aban aban hachagarun kali [исп. *cal* ‘негасена вар’] tidon flúaru [англ. *flour* ‘брашно’] lun gabarala hounwegun.
- BD. Wéiriti eyeri le.
- BE. Wéiritu hiñaru to.
- BF. Weyu ligira aban lidin doün nege disi, machülünti, aban táwaha lani señora [исп. *señora* ‘възрастна жена, съпруга’] houn sun lumadagu anhein anihein lubei hama.
- BG. Ya Duruwiyu lebelura lidan furumiñe furendei dari lun ladüguni lagumuhoun le lisisin.
- BH. Yagiñe waruguda lun woudin Balisi, híbiri lun Nigarawoun, híbiri lun Wadimalu.
- BI. Yara Lagunurugu anihein badiya; bunaguati badiya, yuga, alugurahati watu, eifi, awasi.
- BJ. Yumbuitina hamuga anhana giara.

Garínagu

1. *Ще ви разкажа как сме пристигнали на това място, наречено Хондурас.*
2. *Когато дошло времето да ни отпратят от Сейнт Винсент, сме избягали оттам на три кораба.*
3. *Тогава сме дошли, за да можем да дойдем далеч от мястото на белите, защото те са искали да ни използват като свои роби.*
4. *Тъй като не сме искали да бъдем роби — тъй като откакто сме били пристигнали на това място, сме били роби — така че, тъй като не сме искали да бъдем роби, сме доплавали на тези три кораба тук.*
5. *На един [от корабите] тогава хвърлили негасена вар в брашното, за да умрат.*
6. *Онези от единия кораб умрели, когато започнали да месят брашното, за да направят питки.*
7. *Те изяли питките и тогава умрели по пътя си.*
8. *Малко от нас са пристигнали тук.*
9. *Само два кораба са пристигнали на Роатан.*
10. *Когато сме пристигнали на Роатан, било 12-ти април.*
11. *Оттук сме отишли в Белиз, други — в Никарагуа, други — в Гватемала.*
12. *Тогава всички ние сме се заселили на брега на морето, защото там сме намерили необходимото за нашето препитание, така че нашите предци да ходят на риболов.*
13. *Така че се занимаваме със земеделие навсякъде, за да можем да печем хляб от касава, за да ядем.*
14. *Откакто сме пристигнали на това място, наречено Хондурас, сме търпели всичко, за да можем да напредваме.*

Áfaruwati méisturu luagu tua

15. *Учителят Марлон дошъл от Белиз, когато бил на четири години.*
16. *Тук в Трухийо той постъпил в първи клас [и останал], докато завършил шести клас.*
17. *След като завършил [основно училище], баба му дошла и говорила с баща ми, за да се научи той да работи с дърво.*
18. *Когато започнал да работи, продавал столове и маси.*
19. *Така че той се записал и постъпил в гимназията.*
20. *След като завършил, той изпълнил [направил] базовия си план и получил диплома за счетоводител; изкарал [направил] практиката си в IDES.*
21. *След като изкарал [направил] практиката си в IDES, му дали работа там в дърворемонтната работилница.*
22. *Но той обичал работата и устроил своя работилница у тях.*
23. *Така че обичал да сее; имал земя в Трес Кончас, както я наричат.*
24. *Той сеел там; всеки път, когато излизал от гимназията следобед, той отивал там, за да сее.*
25. *Но имало един метис, който започнал да спори с него за тази земя, докато [накрая] го застрелял в ухото.*
26. *Онзи ден минал, станало десет, а той все още не се връщал, жена му позвънила на всичките му приятели, за да пита дали той е с тях.*

27. *Тогава те ѝ казали, че го няма.*
28. *Така че тя позвънила на леля му, за да я пита [как така] вече е полунощ, а той още не е пристигнал.*
29. *Те отново повикали неговия приятел на име Фернандо, който тръгнал да го търси заедно с друг учител от IDES, Елмер.*
30. *Когато пристигнали на онова място, намерили само мотоциклета и каската му.*
31. *Тогава те го потърсили и не го намерили.*
32. *Тогава те дошли в полицията, за да отидат с тях да го търсят, [но полицайте] не поискали [да дойдат]; те го търсили до следващия ден и накрая го намерили.*
33. *Така че майка му дошла тук от Белиз с всичките му братя с автобус.*
34. *Когато майка му пристигнала, тя помолила да не затварят метиса, който го е убил.*
35. *Затова полицията не го търси, защото майката [на Марлон] не иска да го затворят.*
36. *Защо му било да го убива! Той бил трудолюбив човек.*
37. *Там в Баранко Бланко той имал дини; той сеел дини, маниока; продавал дърва за огрев, боб, царевича.*
38. *Всичко, което можел да направи, за да преживява, го правел.*

(а) Намерете верните преводи на останалите изречения:

39. *Ще ти дам една лодка, за да уловиш много риба.*
40. *Казаха, че ще дойдат.*
41. *Казах ти да му я дадеш.*
42. *Нека не губим езика си.*
43. *Когато баща ти дойде, майка ти ще умре.*
44. *Кучето ме ухапа по ръката.*
45. *Ако момчето плаче, ти му дай вода.*
46. *Продават се къщи за добра цена.*
47. *Този мъж е висок.*
48. *Тази жена е висока.*
49. *Срещнах момчето, което не яде месо.*
50. *Той не знае името на майка ми.*
51. *Той трие предмишницата си с тази метла.*
52. *Аз не те виждам.*
53. *Бих дошъл, ако можеш.*
54. *Ние вече не знаем какво да продадем.*
55. *Когато той говори с мене, винаги му отговарям.*
56. *Кой ти даде тази рокля?*
57. *Къде спиш?*
58. *Какво прави ти?*
59. *За кого ще направиш това?*
60. *Какво ще правиш утре?*
61. *Кой ще те препоръча?*
62. *Колко заплати за роклята?*

△ Много думи на гарифуна произхождат от други езици. В изреченията (1–62) по-горе се срещат заемки от следните източници:

испански: *avanzar* [abaŋsár] ‘напредвам’, *aprender* [aprendér] ‘уча’, *maestro* [maéstro] ‘учител’, *patilla* [patíya] ‘диня’, *sacar* [sakár] ‘изваждам, получавам’, *tía* [tía] ‘леля’, *tortilla* [tortíya] ‘(царевична) питка’, *yuca* [yúka] ‘маниока’

френски: *dix* [dis] ‘10’, *douze* [duz] ‘12’, *place* [plas] ‘място’, *premier* [prəmje] ‘първ’, *quatre* [katr] ‘4’, *six* [sis] ‘6’, *table* [tabl] ‘маса’

кария: *ereera* ‘храна’ (> исп. *arepa* ‘царевична пърленка’) и много други

(b) Преведете на български:

- Ariengatu núguchu nun nabuidunu muna.
- Hísieti uwi lun.
- Nani guríara to.
- ¿Ka babuserubai?
- I bidieti nun átirila irumu tau.
- Yumbuitibu hamuga anhabu giara.
- Áfarati búguchi aban ounli.
- Háluaha háfuridun óuchaha haruga.
- Nidin aríahai úduraü.
- Nuguya mabuseruntina nuádigimari.
- ¿Ka tiri lani señora?
- Ariha hamutina súdara.
- ¿Ka abu ludin?
- ¿Ka biribai?
- Wagía madüguntiwa guríara.
- Máfaru numutu hiñaru to.

(c) Преведете на гарифуна:

- *Аз не знам името на баща ти.*
- *Те не виждат това място.*
- *Вие не знаете името на този мъж.*
- *Тази метла е наша.*
- *Ти не ме уби.*
- *Ние не виждаме тази лодка.*

(d) Езикът локоно е близко родствен на езика гарифуна. Дадени са думи на езика локоно и българските им преводи в случаен ред:

aba, biama/bian, bui, dike, diki, donkon, dukhun, duna, farun, hiyaro, khabo, kuthu, lira, tora

*жена, баба, ухо, ръка, предмишница, този, тази,
ти, убивам, спя, виждам, след, едно, две*

- i. Определете верните съответствия.
- ii. В миналото думата на локоно за ‘спя’ е съдържала друг съгласен звук в корена си. Кой звук се е изменил?

△ Звуковите съответствия в думата за ‘тази’ може да не са точно такива, каквито бихте очаквали.

(е) Говорейки на гарифуна, жените и мъжете понякога използват различни думи за едни и същи понятия. Разгледайте следната таблица и попълнете празните клетки. (Няма нужда да запълвате засенчените.)

гарифуна (женска реч)	гарифуна (мъжка реч)	локоно	кария	български
eyeri		wadili	wokory	
	ati			чушка
		dei	awu	
		dakoti	yupuru	кракът ми
			ajamosaiky	ноктят ти
		kathi	nuno	
	baligi		werùnòpo	
	amürü	bui		→ (d)
				хамакът ми
	würi			жсена
	hugía (huguya)		amyjaron	
		kabun	oruwa	
	günwüri		kowai	риболовна кука
hürü	wayumu	koa	wajumo	рак
		kodibio	tonoro	
		dalikin	yjeky	домашното ми животно
		marishi	awasi	
			enàtary	носът му
			kurijara	
		banahu	ore	
		shifen	ituna	горча, загорчавам
	mua		nono	
		shimarha	pyrywa	стрела
		oniabo, iniabo	tuna	
		khayaba	kusipo	бълка
		ikikhodo	wàto	
		hadali		слънце
		bahu rheroko	pena	врата
	núbana		yjere	
		shiba		камък
		udaha	pi	кожа

Някои (не всички) от думите, които трябва да попълните, са дадени по-долу:

agifida, amoro, au, balishi, bena, bodehi, bubada, búbara, dakora, dübü, dunuru,
 gimara, hayaba, horhorho, hui, lígiri, lushiri, niligün, nógudi, nügüra, topu, ubanaï,
 uburei, úraü, weju, worryi, wügüri, yegü

пепел, птица, земя, черен дроб, луна, черният ми дроб

⚠ Звуковите съответствия в думата за ‘луна’ може да не са точно такива, каквито бихте очаквали.

(f) Дадени са изречения на езика локоно и българските им преводи в случаен ред:

1. Bian thoyothonon dadukha.	A. Тук има две форми на релефа.
2. Bian horhorho yâka.	B. Видях две възрастни жени.
3. Bian kasakabo diki landa.	C. Той ще се бие с ягуара.
4. Dashî danoro diakoka.	D. Възрастната жена ще чуе птиците.
5. Dashimakufa hîri lokoа hu.	E. Аз ще ви повикам по имената ви.
6. Ikî kolokoka to hime.	F. Той видя ягуара.
7. Ludukha to kabadaro.	G. Рибата е в огъня.
8. Lufarafa to kabadaro oma.	H. Те ще ми се подиграват.
9. Lufarafa.	I. Той ще се бие.
10. Lufarufa aba kabadaro.	J. Той пристигна след два дни.
11. Namithadufa de.	K. Възрастната жена ще слуша птиците.
12. To thoyotho kanabafa to kodibiobe khonan.	L. Той ще убие един ягуар.
13. To thoyotho kanabufa to kodibiobe.	M. Главата ми е на шията ми.

i. Определете верните съответствия.

ii. Преведете на български:

14. Lufarufa aba kabadaro tora hiyaro oma.
15. Hushimaku we.
16. Horhorho diakoka to shibabe.

iii. Преведете на локоно:

- N. Мъжът ще слуша.
- O. Ние ще се смеем.
- P. Те ще викат.
- Q. Тук има трима мъже.

(g) На листа за отговори е даден списък с думи на езика гарифуна. Преведете колкото можете от тях на български.

⚠ Езикът гарифуна (езикът на черните кариби) е от прикарибския клон на аравакското семейство. Говори се от около 150 000 души в Хондурас, Белиз, Гватемала и Никарагуа, а също и сред диаспората на народа гарифуна в САЩ.

Езикът локоно (аравакският език) е от прикарибския клон на аравакското семейство. Говори се от около 2 500 души във Френска Гвиана, Суринам, Гвиана и Венецуела.

Езикът кариня (карибският език) е от карибското семейство. Говори се от около 6 000 души във Френска Гвиана, Суринам, Гвиана и Венецуела.

IDES = Instituto Departamental Espiritu del Siglo (Департаментски институт „Духът на века“) е учреждение, разположено в Трухийо, в департамент Колон (Хондурас).

ch (гарифуна) = ч; h (гарифуна) = h в английската дума *hote*; j (кариня) = у (гарифуна) = ъ; kh и th (локоно) се произнасят съответно като k и t, но с придихание; ñ (гарифуна) ≈ нь в името *Еньо*; ü (гарифуна) = u (локоно) ≈ ѝ.

Метис е испаноезичен човек от смесен европейско-индиански произход. Хората от народността гарифуна пък са от смесен африканско-индиански произход.

Хлябът от касава е вид хрупкава тънка кръгла питка от маниоково брашно.

⚠ Не се изискват и няма да бъдат оценявани никакви допълнителни обяснения освен отговорите.
— Андрей Никулин, Милена Венева

Български текст: Милена Венева.

Наслука!

- (b)
- Ariengatu nóguchu nun nabuidunu muna.
 - Hísieti uwi lun.
 - Nani guríara to.
 - ¿Ka babuserubai?
 - Ibidieti nun átirila irumu tau.
 - Yumbuitibu hamuga anhabu giara.
 - Áfarati búguchi aban ounli.
 - Háluaha háfuridun óuchaha haruga.
 - Nidin aríahai úduraü.
 - Nuguya mabuseruntina nuádigimari.
 - ¿Ka tiri lani señora?
 - Ariha hamutina súdara.
 - ¿Ka abu ludin?
 - ¿Ka biribai?
 - Wagía madüguntiwa guríara.
 - Máfaru numutu hiñaru to.
- (c)
- *Аз не знам името на баща ти.*
 - *Те не виждат това място.*
 - *Вие не знаете името на този мъж.*
 - *Тази метла е наша.*
 - *Ти не ме уби.*
 - *Ние не виждаме тази лодка.*
- (d)
- i.
• <i>жена</i>	• <i>ти</i>
• <i>баба</i>	• <i>убивам</i>
• <i>ухо</i>	• <i>спя</i>
• <i>ръка</i>	• <i>виждам</i>
• <i>предмишница</i>	• <i>след</i>
• <i>този</i>	• <i>едно</i>
• <i>тази</i>	• <i>две</i>
- ii. _____ > _____

(e)

гарифуна (женска реч)	гарифуна (мъжка реч)	локоно	карина	български
eyeri		wadili	wokory	
ati				чушка
		dei	awu	
		dakoti	ypupuru	кракът ми
			ajamosaiky	нокътят ти
		kathi	nuno	
baligi			werùndòpo	
	amürü	bui		→ (d)
				хамакът ми
	würi			жена
hugía (huguya)			amyjaron	
		kabun	oruwa	
	günwüri		kowai	риболовна кука
hürü	wayumu	koa	wajumo	рак
		kodibio	tonoro	
		dalikin	yjegy	домашното ми животно
		marishi	awasi	
			enätary	носът му
			kurijara	
		banahu	ore	
		shifen	ituna	горча, загорчавам
mua			nono	
		shimarha	pyrywa	стрела
		oniabo, iniabo	tuna	
		khayaba	kusipo	бълха
		ikikhodo	wàto	
		hadali		слънце
		bahu rheroko	pena	врата
núbana			yjere	
		shiba		камък
		udaha	pi	кожа

- (f) i. 1. Bian thoyothonon dadukha.
2. Bian horhorho yâka.
3. Bian kasakabo diki landa.
4. Dashî danoro diakoka.
5. Dashimakufa hîri lokoa hu.
6. Ikî kolokoka to hime.
7. Ludukha to kabadaro.
8. Lufarafa to kabadaro oma.
9. Lufarafa.
10. Lufarufa aba kabadaro.
11. Namithadufa de.
12. To thoyotho kanabafa to kodibiobe khonan.
13. To thoyotho kanabufa to kodibiobe.
- ii. 14. Lufarufa aba kabadaro tora hiyaro oma.
15. Hushimaku we.
16. Horhorho diakoka to shibabe.
- iii. N. *Мъжът ще слуша.*
O. *Ние ще се смеем.*
P. *Те ще викат.*
Q. *Тук има трима мъже.*

(g)

• abu	• anura	• irumu
• ábuna	• ariha	• ladüga
• achülüra	• ariñaha	• ligía
• adeira	• arüna	• nugía (nuguya)
• adüga	• ásurá	• ou(n)we
• adumureha	• áwaha	• súdara
• adura	• ayawa	• sun
• áfara	• bugía (buguya)	• tugía (tuguya)
• afeidira	• ebelura	• uagu
• áfurida	• eifi	• úduraü
• áluaha	• eiga	• umadaü
• aluguraha	• hagía	• un
• anhein	• halaü	• wagía
• anihein	• íchiga	• ya